

אלול התשע"א

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

פרשיות מקרא ביכורים ויודוי מעשרות

לפרשת כי תבוא

מעשרות הוא דווקא כאן, או שיש להן מיקום טבעי יותר במהלך הספר?

מיקומם הטבעי של פרשת מקרא ביכורים ויודוי מעשרות בפרשת ראה:
לעיל בפרק י"ד למדנו:

(כב) עֲשֹׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: (כג) וְאֶכְלַתְּ לִפְנֵי ה' אֱלוֹקֶיךָ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשָׂכְרָן שְׁמוֹ שָׁם מַעֲשֶׂר דְּגַנְךָ תִּירֹשְׁךָ וַיִּצְהַרְךָ וּבִכּוֹרֹת בְּקֶרֶךָ וְצֹאֲנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלוֹקֶיךָ כָּל הַיָּמִים: (כד) וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּנֶּךָ הַדֶּרֶךְ פִּי לֹא תוּכַל שְׂאתוֹ כִּי יִרְחַק מִמֶּנֶּךָ הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלוֹקֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַךְךָ ה' אֱלוֹקֶיךָ: (כה) וְנִתְּתָה בְּפֶסֶף וְצִרְתָּ הַפֶּסֶף בִּיָּדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלוֹקֶיךָ בּוֹ: (כו) וְנִתְּתָה הַפֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תֹּאמֶר נִפְשָׁךְ בְּבִקְרָא וּבְצֹאֵן וּבִשְׂכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נִפְשָׁךְ וְאֶכְלַתְּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלוֹקֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אִתָּה וּבִיתְךָ: (כז) וְהִלּוֹי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֵנוּ כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ: (כח) מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעֲשֶׂר תְּבוּאֹתֶיךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ: (כט) וּבֹא הַלּוֹי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיִּתּוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאֶכְלוּ וְשָׂבְעוּ לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלוֹקֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:

ולכאורה, פרשת ביעור מעשרות שבפרק כ"ו, מתחברת במדוייק לשני הפסוקים האחרונים של פרשייה זו:

(יב) כִּי תִכְלֶה לַעֲשֹׂר אֶת כָּל מַעֲשֶׂר תְּבוּאֹתֶיךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנִתְּתָה לַלּוֹי לִגְר לִיתּוֹם וְלָאֵלְמָנָה וְאֶכְלוּ בְּשַׁעְרֶיךָ וְשָׂבְעוּ: (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלוֹקֶיךָ בְּעֵרְתִי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נִתְּתוּ לַלּוֹי וְלִגְר לִיתּוֹם וְלָאֵלְמָנָה כְּכֹל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתִנִי לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי:

פסוק י"ב של פרק כ"ו אינו אלא חזרה על פסוקים כ"ח-כ"ט של פרק י"ד, כדי לחדש את מצוות יודוי מעשר, שלא נזכרה שם, והקושיה מזדקרת: מדוע פרשיית יודוי מעשרות לא חוברת לפרשיית ביעור

סיום פרקי המצוות

פרשת כי תבוא נפתחת בשתי פרשיות הלכתיות - פרשת מקרא בכורים (כ"ו, א'-י"ב) ופרשת ביעור/יודוי מעשרות (שם, י"ב-ט"ו). לאחר מכן עובר משה רבנו לסכם את פרקי המצוות של נאומו (שהחלו בפרק י"ב, בראשית פרשת ראה) (דברים כ"ו ט"ז):

(טז) הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלוֹקֶיךָ מְצַוְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמְרַתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ:

בתחילת פרשת ראה הופיעה כותרתו של נאום המצוות (דברים י"ב, א'):

"אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות" וכאן באה החתימה מעין הפתיחה: "לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים". בפרק כ"ז מתוארת הברית העתידית בהר גריזים והר עיבל, עליה הכריז משה בתחילת פרשת ראה (י"א, כ"ו-כ"ט):

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה... ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל"

וגם מבחינה זו חותמת פרשת כי תבוא את נאום המצוות, וכוללת אותו בתוך מסגרת הברית של הר גריזים והר עיבל. בהיקף רחב יותר, פסוק ט"ז בפרק כ"ו, אותו ציטטנו לעיל, לוקח אותנו אחורה עד פרשת 'שמע ישראל': בפרשת 'שמע' נאמר "ויהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" (דברים ה', ה'), וכאן נאמר שוב: "בכל לבבך ובכל נפשך".

מתוך הבנת המסגרת, ננסה להתבונן בשתי הפרשיות בהן בחר משה לסיים את נאום המצוות שלו - מקרא בכורים וביעור מעשרות. כי נשאלת השאלה מדוע דווקא שתי פרשיות אלה נבחרו להיות המסיימות את נאום המצוות?

יתרה מזאת עלינו לשאול את עצמנו האם באמת מיקומן הראוי של פרשיות מקרא בכורים וביעור

מעשרות, אלא היא הוצבה בסוף פרקי המצוות ללא טעם הנראה לעין?

בעיה דומה עולה ביחס למקרא בכורים. מוקד מצוות הבכורים הוא החיוב לעלות אל המקום אשר יבחר ה' ולהביא את הבכורים אליו, להניחו לפני מזבח ה', להתפלל אליו ולהודות לו. מבחינה זו הייתה מצוות בכורים צריכה להיות חלק מפרשת ראה, בפרקים י"ב-י"ד, כמו קרבנות נדרים, נדבות, מעשרות, וכמו שאר המצוות השייכות לחיוב עבודת ה' במקום אשר יבחר. למעשה בספר דברים נזכרו הביכורים שלוש פעמים בפרשת ראה בין הדברים שיש להביאם אל המקום אשר יבחר ה' (דברים י"ב ו'):

והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם

ואת תרומת ידכם ...

ופירש רש"י על פי הספרי:

תרומת ידכם - אלו הביכורים, שנאמר בהם (כ"ו,

ד) 'ולקח הכהן הטנא מידך ...

ושוב בהמשך אותו פרק (י"ב, יא):

"והיה המקום אשר יבחר ה' א-להיכם בו לשכן שמו שם, שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם, עלתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרומת ידכם ..."

ובפסוקים יז-יח:

"לא תוכל לאכל בשעריך ... ותרומת ידך. כי אם לפני ה' א-להיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' ...". דחייתה לכאן גורמת להופעתה לכאורה בסביבה נטולת הקשר מתאים.

מצוות שב'אמירה'

לאור השאלות שהעלנו על מיקומם של פרשות ביכורים וביעור מעשרות, נראה כי יש להתבונן שוב על ייחודן של מצוות בכורים וביעור מעשרות. הרב תמיר גרנות משיבת הר עציון מציע שמיקום של המצוות הפותחות את פרשתנו הוא לא בגלל עצם המצווה, אלא בגלל חובת האמירה שנתייחדה לכל אחת מהן: למצוות הבכורים - מקרא בכורים, ולביעור מעשרות - וידוי מעשרות. שתי האמירות הללו, "וענית ואמרת" (פסוק ה'), בפרשיית מקרא ביכורים) ו"ואמרת לפני ה' אלקיך" (י"ג, בפרשיית וידוי מעשרות) הן חידוש בשתי המצוות שנוכרו כבר בתורה - מצוות בכורים בספר שמות (פרק כ"ג פסוק י"ט, ופרק ל"ד פסוק כ"ו) וביעור מעשרות בספר דברים (י"ד כ"ב-כ"ט), אך לא נזכרה בהן חובת ה'אמירה'.

יתרה מזאת - אין במצוות התורה בכלל, עד כאן, חובת אמירה מפורשת כמו בשתי מצוות אלה (שהרי אין מן התורה חובה מסויימת להתפלל, ומצוות קריאת שמע לא מוצגת בתורה שבכתב כמצוות 'אמירה'). בספרים הקודמים נזכרה אמנם חובת הוידוי על קרבן, אך היא איננה מחייבת אמירה ספציפית, אלא וידוי שמשנתה מאדם

לאדם ומקרבן לקרבן. אפילו חובת סיפור יציאת מצרים (שמות, פרקים י"ב-י"ג) אינה מופיעה כחובה ספציפית לומר תכנים מסויימים בנוסח מסויים. רק בשתי מצוות אלה נתחדשה חובת 'אמירה' שמוטלת על כל אדם, בנוסח אחיד, המוכתב על ידי התורה.¹ לסיכום, מסתבר לאמר שהופעתן של שתי מצוות אלה כאן אינה בגלל המצוות עצמן, שמקורן מוקדם יותר, אלא בגלל חובת ה'אמירה' הייחודית להן.

אלא שלאור הבנה זאת עולות שתי שאלות:

- מהם התכנים המיוחדים שעלינו לאמרם במסגרת מצוות אלה?
- מדוע דווקא שתי מצוות אלה נתייחדו בחובת 'אמירה'?

תוכן ה'אמירה' של מקרא בכורים - הכרת הטוב הפרטית מתוך ראייה כללית-לאומית

אחר הבאת הבכורים נצטוונו לומר כך:

(ה) **וְעָנִית וְאָמַרְתָּ לְפָנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבָד אָבִי וַיִּבְרַח מִצְרָיִם וַיֵּגֶר שָׁם בְּמִתֵּי מֵעַט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גְדוֹל עָצוּם וְרָב: (ו) וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: (ז) וַנִּצְעַק אֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לְחַצְנוּ: (ח) וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמִקְרָא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתֵּי: (ט) וַיִּבְאֵנוּ אֵל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: (י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה':**

האמירה כוללת שלושה חלקים:

- התייחסות לאומית-כללית: תיאור שעבוד מצרים.
- התייחסות לאומית-כללית: ה' גאל את ישראל ממצרים והביאם לארץ זבת חלב ודבש.
- התייחסות פרטית, של האדם המביא את הבכורים, להוויתו העשוית. בעוד שבשני החלקים הראשונים מדבר האדם על ה' בגוף שלישי, הרי שבחלק השלישי, כשהוא עובר לדבר על עצמו ועל מצבו, הוא מדבר אל ה' בגוף שני ("אשר נתתה לי ה'"). לפי מבנה ה'אמירה' ותכניה, היא מכוונת לחבר את הסיטואציה הפרטית שבה אדם נמצא בשעה שהבכירו הפירות הראשונים בשדהו, והרגשות החיוביים והאישיים המלווים אותה, עם ההקשר הכללי-לאומי של מציאותו, כלומר ההיבטים הלאומיים וההיסטוריים של קיומו הפרטי, אשר נותנים משמעות כללית לשמחתו הפרטית. תכני פרשת מקרא בכורים דומים מאוד לפרשת 'עבדים היינו' שבתחילת הספר (דברים פרק ו'):

1 מעין חובה כזו יש גם בפרשת סוטה, באיוסהכהן על האשה, ובפרת ייבום. אך ההבדל ברור: בשני המקרים מדובר על מצוות חריגות, שה'אמירה' בהם היא חלק מנוהל הכרחי לקיומן, אך היא בודאי אינה מהותן ותכליתן. כאן מדובר על מצוות שמוטלות על כל אדם, כחובה לכתחילה.

אותנו לארץ ישראל, שהחיים בה תלויים בשמירת מצוותינו. את נאום המצוות בוחר משה רבנו לסיים במצוות מקרא בכורים שתוכנה העיקרי הוא הודאה על הטוב שבישיבת ארץ ישראל, וגם הפעם מתוך מבט לאחור על שעבוד מצרים ויציאתה. נראה כי המשנה הורתה לספר את יציאת מצרים כדי שהסיפור יסופר מתוך תודעה של הכרת תודה ושבח של מקום, כמו שנאמר במשנה "ומסיים בשבח", שהיא התודעה הדומיננטית בעת מקרא הבכורים.

ד. תוכן האמירה של וידוי מעשרות

התורה מצווה אותנו לומר את הדברים הבאים לאחר ביעור המעשרות (פרק כ"ו):

יג) וְאָמַרְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי קִדְּשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נִתַּתִּיו לְלוֹי וְלְגֵר לִיתְנוֹם וְלְאֶלְמָנָה כָּכֵל מִצְוַתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֵאמֹר עֲבַדְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי: (יד)
לא אֶכְלְתִּי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נִתַּתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: (טו) הַשְּׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְּשָׁךְ מִן הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ אֲרָץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ:

ה'אמירה' כוללת במקרה זה שני חלקים עיקריים: א. הוידוי עצמו, על קיומן של הלכות המעשר כנדרש.

ב. התפילה שבסוף הוידוי שיברך ה' את אדמת הארץ.

לאחר שהסתיים מחזור שלם של מצוות הארץ, פונה יהודי לקב"ה ומכריז שהוא מילא את חובותיו, ומתוך כך הוא מתפלל שה' יברך את אדמת ארץ ישראל. כלומר גם אמירה זו כוללת בתוכה את הרעיון שברכת הארץ ושפעה תלויה בקיום מצוות ה' (שמופיע גם בפרשת והיה אם שמוע שחותמת את חלק המצוה בנאום, בפרק י"א: "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה... והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי" (פסוקים י"ב-י"ג)).

מקרא בכורים ווידוי מעשרות כסיומת לנאום המצוות

מצוות הבכורים ומקרא בכורים ועימה ביעור ווידוי מעשרות כוללות גם את התכנים העיקריים של מצוות ספר דברים: התוכן הדתי והתוכן החברתי-מוסרי. הרעיון הדתי המרכזי של ספר דברים הוא ייחוד העבודה לה' במקום 'אשר יבחר ה'", שהוא ביטוי המפתח של פרשת ראה ובמידת מה גם של שופטים. מאמצע פרשת שופטים עד 'מקרא בכורים' הוא לא נזכר כלל, וחזרתו כאן מעידה שמשנה רבנו רצה לחזור על רעיון זה גם לקראת סוף נאומו: "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם" (כ"ו, ב). כלומר ניתן להציע שכתובת המצוות הללו בפרשתנו נועדה לעצב את חטיבת החוקים והמשפטים של הנאום

(כ) כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם: (כא)
וְאָמַרְתָּ לְבֶןְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: (כב) וַיִּתֵּן ה' אוֹתוֹת וּמִפְתִּיּוֹת גְּדֹלִים וְרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרְעָה וּבְכָל בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: (כג) וְאֹתֵנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הַבִּיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵינוּ: (כד) וַיִּצְנְנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לִּירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה: (כה) וַיְצַדֵּקָה תְהִיָּה לָנוּ כִּי נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּנוּ:

גם כאן נזכר שעבוד מצרים, הגאולה משם וההגעה אל הארץ. ההבדל בין הפרשיות קשור במניע לאמירתן: פרשת 'עבדים היינו' מספקת הדרכה חינוכית לאב שרוצה להסביר לבנו את המשמעות הכללית של קיום המצוות. האב אומר לבנו כי ה' הוא מלכנו וגואלנו, וקיומנו בארץ הוא תחת מלכותו, וכן כי ישיבתנו בארץ לטובה תלויה בקיום מצוותיו וחוקתו. האמירה בבכורים מזכירה את שעבוד מצרים וגאולת ישראל כדי לתת לחוויתו הפרטית של האדם משמעות לאומית, ולהביאו להכרת טובה מתוך ההתבוננות הכללית.

החיבור בין 'עבדים היינו' לבין 'ארמי אובד אבי'

כאשר חז"ל תיקנו לומר נוסח קבוע בליל הסדר כדי לקיים את מצוות סיפור יציאת מצרים, הם לא בחרו בפרשת 'עבדים היינו' אלא בפרשת מקרא בכורים (משנה, פסחים קטז):

ולפי דעתו של בן אביו מלמדו; מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מ"ארמי אובד אבי" עד שיגמור כל הפרשה כולה.

האמוראים בגמרא חיברו לפרשת מקרא בכורים שתי פרשיות נוספות, שאחת מהן היא 'עבדים היינו', ובכך הם קשרו את שתי הפרשיות יחד כמרכיבים עיקריים של מצוות סיפור יציאת מצרים:

מתחיל בגנות ומסיים בשבח: מאי בגנות? רב אמר 'מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו' (ושמואל) אמר 'עבדים היינו'.

החיבור בין פרשיית 'עבדים היינו' לבין פרשיית 'מקרא בכורים' במצוות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר נובע מן הקשר הענייני בין שתי הפרשיות, שמבט נוסף על מיקומן בספר דברים מגלה שהן יוצרות מעין מסגרת נוספת לנאום המצוות בהיקפו הרחב. כפי שלמדנו בשיעור הקודם, נאום המצוות במובנו הרחב מתחיל בפרשת 'שמע' בפרק ו', ונחתם מעין פתיחתו בפסוק ט"ז בפרק כ"ו: "היום הזה ה' אלקיך מצויד לעשות...". מעט לאחר הפתיחה מופיעה פרשיית 'עבדים היינו', שפותחת מבחינה רעיונית את פרקי המצוות בשאלה היסודית: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוונו ה' אלקינו אתכם" (פרק ו', פסוק כ'). התשובה לשאלה מחזירה אותנו במבט לאחור ליציאת מצרים ולחסדו של הקב"ה שהביאו

שבחטיבת החוקים והמשפטים צריכה להתבצע לאור העקרונות של חטיבת המצווה!

נמצא, אפוא, שנאום המצוות מסתיים בשתי מצוות אלה דווקא מפני שרק בהן יש חובת 'אמירה' שבתוכה כלולים תכנים מרכזיים של ספר דברים המכניסים את העם לקראת הכניסה לארץ.

ואומר רש"ר בפתיחת הפרשה:

"חלק המצוות שבמשנה תורה מתסיים בשני עיניים, מקרא ביכורים ויודי מעשרות, המצרפים את עובדות היסוד של ההיסטוריה הלאומית היהודית ואת כללי היסוד של התפקיד הלאומי היהודי, וכוללים אותם בשני וידיים. אמירת שני היודיים האלה, אחת לשנה או אחת לשלש שנים תזכיר לכל יהודי את מקורו ההיסטורי הלאומי ואת התפקיד הלאומי הנובע מכך. שניהם קשורים לשתי מצוות שכבר נתבארו בתורה: ביכורים ומעשר. מצוות אלו מבטאות ע"י מעשי הודאה רבי תוכן רעיוני כיצד עלינו להעריך את ירושת הארץ ואת העושר החומרי הנובע ממנה, כי הארץ ופרותיה הם יסודות קיומנו הלאומי ועלינו להכיר אותם על פי מקורם ויעודם. שני היודיים האלה קשורים איפוא בקשר הדוק אל הארץ שישראל עומדים אתה לרשתה ולפיקד המקום הראוי להם הוא בסוף מתן המצוות שהארץ ניתנת לצורך קיומן."

שורשי התפילה בפרשיות מקרא בכורים ויודי מעשרות

כידוע, אין בתורה ציווי מפורש להתפלל. אולם, בשתי המצוות שלפנינו נמצא הגרעין הבסיסי של התפילה, שהיא תפילה המתרחשת אחת לעונה או זמן מסויים ולא מידי יום. במקרא הבכורים יש תפילת שבח והודאה לה', ויודי המעשרות מסתיים בתפילת הבקשה, ומכאן מקור ושורש לתפילה כולה. חז"ל, שמו לב לעובדה זו ותיאורה אותה בסגנון אגדתי:

"היום הזה ה' אלוך מצוך לעשות" (דברים כ"ו, ט"ז). זש"ה "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו" (תהלים צ"ה, ו'). והלא כריעה בכלל השתחויה והשתחויה בכלל כריעה, ומה ת"ל "נשתחוה" "נכרעה" "נברכה"? אלא, צפה משה ברוח הקודש וראה שבית המקדש עתיד ליחרב והבכורים עתידין ליפסק; עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלשה פעמים בכל יום, לפי שחביב תפלה לפני הקב"ה מכל מעשים טובים ומכל הקרבנות. שכך כתיב (שם קמ"א, ב') "תכון תפילתי קטרת לפניך, משאת כפי מנחת ערב". (תנחומא, כי תבוא, א').

נראה כי התורה בחרה ללוות דווקא שתי מצוות אלו ב'אמירה'-תפילה, מפני שיש בהן בחינת 'ראשית' ובחינת 'אחרית': הבכורים הם ראשית היבול, והתפילה המלווה את הבאתם אמורה לעצב

המרכזי במבנה כיאסטי, ש"המקום אשר יבחר ה' " מהווה בו מסגרת לחטיבה כולה.

כמו כן הרעיון החברתי המרכזי של ספר דברים הוא החובה לשתף את החלשים בחברה - הלוי, הגר, היתום והאלמנה, כאשר מביאים קרבן או נדבה או מתנה לה' מכל סוג שהוא, או שמחים לפניו. אהבת ה' צריכה להתבטא באהבת הרע. והנה, בשתי המצוות האחרונות מופיע רעיון זה כרעיון מרכזי, שהשמחה לפני ה' וקיום מצוותיו צריכה להתפשט על גדותיה ולכלול גם את המעגלים החלשים.

כמו כן תוכן של הצהרות אלו, כוללות שתיהן תודה לה' על שהנחיל לנו את הארץ. למעשה, מעיון בפרשיית מקרא ביכורים עולה שאין בה כלל הודאה על הפרות - הפרות הם רק 'תירוץ' להודות לה' על הארץ! לכן בחירת התורה בשתי המצוות הללו לסיום הנאום המרכזי תואמת, אם כן, את תוכנו. כפי שלמדנו, עיקר מטרתו של הנאום המרכזי הוא ללמד את בני ישראל את המצוות שעליהם לשמור כשייכנסו לארץ (דברים ו'; א):

"וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' א- להיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה"

כיוון שהנאום עוסק בעיקרו במצוות שיש לשמור בארץ, מתאים לחתום אותו במצוות המחייבות להודות לה' על הארץ.

כמו כן בשתי האמירות הללו מוזכרת ברית אבות, והזכרת ברית אבות בשתי הצהרות הללו נועדה לא רק להודות לה' על קיום הבטחתו אלא גם להזכיר לנו שהארץ ניתנה לנו על מנת שנגשים בה את הייעוד שנקבע על ידי ה': להיות עם קדוש, שייצג את ה' בעולם [ועיין בראשית י"ב; א-ג ודברים ד'; ה-ח]. ציווי זה, להזכיר לעצמנו את הייעוד הזה, נועד לחזק את שמירת כל המצוות שבספר דברים.

נושא זה חוזר גם בדברי הסיכום של משה לנאום (כ"ו; טז-יט):

"היום הזה ה' א-להיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך ... את ה' האמרת היום להיות לך לא-להים... וה' האמירך היום להיות לו לעם סגלה... ולהיותך עם קדוש לה' א-להיך כאשר דבר"

דברי הסיכום של משה גם מקשרים בין חטיבת המצווה ובין חטיבת החוקים והמשפטים של הנאום המרכזי. חטיבת המצווה פתחה בציווי לאהוב את ה' "בכל לבבך ובכל נפשך" [ו'; ד]. ובדברי הסיכום, כאשר משה מתייחס לשמירת החוקים והמשפטים, הוא אומר: "היום הזה ה' א- להיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים, ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך" (כ"ו; טז), כלומר, שמירת המצוות

מדובר בזכרונותיו של עם שלם, אלא של הפרט - " לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי". ושוב עולה הפרט ונשקף על הימים הבאים על הכלל כולו: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך."

את היחס לשפע ולברכה בה זוכה האדם, שכן העמדה הכללית נקבעת על פי היחס ליראשית. ביעור המעשרות הוא סופו של מחזור חקלאי שהיה מלווה בקיום מצוות כראוי, ולכן הוא הזמן הראוי לסכם בתפילה את כל מה שנעשה, ולבקש מתוך השפע על ברכת האדמה בעתיד.

ביכורים וידוי מעשרות כמבוא לברית ערבות מואב

עד כאן בחננו את התאמתם של ביכורים וידוי מעשרות לשמש בתור סיום לרשימת המצוות של ספר דברים. אך דומה שמקרא ביכורים וידוי מעשרות מהווים לא רק סיום "לשעבר", כי אם גם מבוא לחלק האחרון של ספר דברים, שהוא כריתת הברית עם ה', ככתוב (פרק כט, יא-יב)

"לעברך בברית ה' א-להיך ובאלתו אשר ה' א-להיך כרת עמך היום, למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לא-להים כאשר דבר לך, וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק ולעקב."

ופרשת הרכות והקללות המהווה עניינה המרכזי של "כי תבא" הוא תחילת מעמד הברית. הרב אליקים קרומביין משיבת הר עציון מסביר שברית ערבות מואב היא שיאם של ארבעים שנות נידודים במדבר, ארבעים שנות חינוך קשה ומפרך, של "ויאכילך מן במדבר אשר לא ידעת, למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". תהליך ארוך נסתיים ביום הזה שבו אנו עומדים, תהליך הכשרתו של ישראל כעם ה'. ביום הזה, קיים הקב"ה את שבעתו לאבותינו, "ל ה י ו ת לך ל א - ל ה י מ ו ל ז ר עך א ח ר יך". כמו שנאמר בפרשתנו, לאחר ציווי וידוי מעשרות: "ה י ו מ ה ז ה ה' א-להיך מצוך לעשות אצת החקים האלה...את ה' האמרת ה י ו מ ל ה י ו ת לך ל א-להים...וה' האמריך ה י ו מ ל ה י ו ת ל ו לעם סגולה."

רבים הם האזכורים של העתיד הנצחי בפרקים הנשארים לפנינו בספר דברים. בכריתת הברית הנזכרת, רואה משה רבינו, דרך האספקלריא של דור המדבר, גם כל "מי שאיננו עמנו היום...ואמר ה ד ו ר ה א ח ר ו ן ב נ י כ ס א ש ר י ק ו מ ו מאחריכם...הנגלות לנו ולבנינו עד עולם". הצפיה לעתיד הרחוק מאפיינת את שירת האזינו וכן את ברכות משה לעמו.

מוטיב הפרפסקטיבה, המאפיין את הפרשיות הבאות, כיוון את בחירת המצוות ב"כי תבא". הבאת הביכורים מזמינה את ההסתכלות אחורה; על המביא לראות את יום הבאת הביכורים ככשיאו של תהליך הסטורי. יש לציין שגם המצווה המקדימה את מצוות הביכורים - זכירת עמלק, בסוף פרשת כי תצא - משלבת את הזיכרון ההסטורי. כמו כן, מעלה וידוי מעשרות את זכרונם של השנים הקודמות. אלא שכאן אין